Runstenen vid Stora Mellösa kyrka i Närke (Nä 12)

Henrik Williams

Nä 12. Runstenen vid Stora Mellösa kyrka i Närke. Foto av förf. 2004.

Per-Axel Wiktorsson är född närking i Askers härad. Bland hans nordistiska intressen ingår också runologi, och han har inte bara själv skrivit om runinskrifter utan också stimulerat elever att göra detsamma. Men varken han eller de har veterligen beforskat runstenarna i just Asker, trots att vi känner fem monument härifrån: ett från Askers socken och fyra från Stora Mellösa. De har alla publicerats av Sven B. F. Jansson (1975) i närkedelen av serien Sveriges runinskrifter, däribland den som nu står rest bredvid tornet till Stora Mellösa kyrka och som brukar betecknas Nä 12 (fig. 1).

Om Stora Mellösastenens fyndhistoria står att läsa hos Jansson (1952:39–44, 1975:40 ff.) där det framgår att Nä 12 är känd sedan 1600-talet då monumentet utgjorde tröskel till kyrkans södra port. På 1830-talet flyttades stenen till södra kyrkogårdsmuren innan den på 1950-talet restes på nuvarande plats. Trots sin tjänst som tröskelsten är Nä 12 i gott skick, förutom en mindre skada i ristningsytans övre högra hörn, vilken dock bara har drabbat den säkra läsningen av en enda runa. Att den är i så fint skick kan säkert tillskrivas den hårda graniten och de "kraftigt huggna, jämförelsevis breda" ristningslinjerna (sist a.a. s. 42). Trots en enkel runslinga utan avslutningar ger det lyckade stenvalet och monumentets manshöjd intrycket av stram smakfullhet. Detta är inte ett runminnesmärke av högsta status, men dess utseende och de 12–16 cm höga (a.st.) och rätt väl utformade runorna ger heller inte anledning att förutsätta en klåpare som upphovsman. Icke desto mindre är Janssons bedömning hård (s. 45): "Att ristaren icke har varit någon särskilt framstående runmästare är uppenbart." Jag skall nedan undersöka vad som föranleder denna hans inställning, men först behöver inskriftens innehåll redovisas.

Jansson (s. 42) läser, tolkar och översätter runtexten på följande sätt:

: ika : let : rietR : eftR : asl : s-ukn : sin :
5 10 15 20 25

Inga let retta æftiR Øysl (?), styk[su]n sinn.

"Inga lät uppresa (stenen) efter Ösl (?), sin styvson."

Detta korta budskap på sju ord innehåller inte mindre än fem av Jansson antagna felskrivningar, en osedvanligt misslyckad insats kan man tycka. Säkert är detta förklaringen till Janssons ovan citerade kritik av runristarens skicklighet. Han väger visserligen in en annan runsten (Nä 9) i sin bedömning, eftersom han anser att runformer, skiljetecken och "egendomliga stavningar" (s. 45) förenar dem och möjliggör att de har utförts av samma ristare. Jansson störs uppenbarligen av att inskriften på Nä 12 "är osymmetrisk såtillvida som den slutar högre upp på stenen än den börjar" (s. 42), och han använder denna observation för att illustrera en antagen ortografisk onöjaktighet (se vidare nedan).

De fem avvikande skrivningar jag nämnt ovan utgörs av:
1. **riet-** i stället för **rit-** eller **ret-**,
2. **-R** i stället för **-a** i **rietR**,
3. **eftR** i stället för **eftiR**,
4. **asl** i stället för **ausl**, **aysl**, **usl** eller **ysl**,
5. **-n** i stället för **-sun** i **s-ukn**.

De tre första avvikelserna påverkar knappast vår förståelse av texten, men det riskerar de två sista att göra: Vad heter egentligen den ihågkomne och vilken relation har

han till stenresaren Inga? Det finns skäl att hålla isär dessa principiellt skiljaktiga typer av antagna felristningar. De ord som nästan alltid återkommer i runtexterna utgör s.k. formelord och kan genomskådas även vid ganska onöjaktiga skrivningar, medan innehållsord ställer större krav på återgivandet: Man kan knappast gissa sig till vad någon heter, och olika namn måste hållas skriftmässigt åtskilda från andra liknande.

Av de tre avvikelserna i formelorden är den tredje, **eftR** i stället för **eftiR**, obetydlig. För det första är den vanlig och förekommer i över 170 runsvenska texter, även i för övrigt perfekt "stavade" inskrifter.

Den till synes överflödiga **i**-runan i **rietR** kommenterar Erik Brate (citerad efter Jansson 1975 s. 43) på följande sätt: "**i** har flera små krökar, hvilka kanske gjort att ristaren ansett runan misslyckad och huggit den riktiga i det följande **e**". Men **i**-runan är faktiskt inte så misslyckad som Brate vill göra gällande, och inte heller är det vanligt att rista en ny runa när den första misslyckats. En annan förklaring måste därför sökas. En sådan är också Svante Lagman (1990:60) inne på, nämligen att **ie** skulle beteckna en sekundär diftongering av långt *e*. Fenomenet är välkänt och förknippas med den s.k. birkasvenskan (a.a. s. 62 f.); i runstensinskrifter finns bl.a. ett flertal **hier** *her* och ett **liet** *let*. Men Lagman avvisar (s. 60) ändå belägget **rietR** i Nä 12 av följande skäl:

> [D]å belägget har ᚬ för [a] verkar det föga förtroendeingivande. I samma inskrift finns ytterligare en märklig skrivning, **s-ukn**, vilken bör stå för *st[y]ksun*.[1] Utformningen av inskriften är mycket enkel, och man vågar nog hålla med Sven B. F. Jansson när han i kommentaren säger att denne ristare inte varit någon "framstående runmästare". Detta gör att man inte bör lägga alltför stor vikt vid skrivningen **rietR**.

Lagman avstår sålunda från ett potentiellt värdefullt belägg p.g.a. att Nä 12 skulle vara alltför opålitlig ortografiskt.

Detsamma gör tydligen Patrik Larsson när han undersöker yrrunans användning för vokal. Att runföljden **rietR** *retta* slutar med en yrruna verkar i förstone som ett mycket grovt fel eftersom denna runa enligt honom (2002:149) aldrig annars betecknar vokalen *a*. Larsson (s. 150 f.) behandlar också runföljden i Nä 12 och håller med om Sven B. F. Janssons bedömning av belägget:

> Enligt inledningen till [Närkes runinskrifter] framgår det att Jansson betraktar **R** i **rietR** som en feristning för **a**,[...] vilket inte förefaller osannolikt med tanke på att inskriften innehåller ytterligare en underlig skrivning, **s-ukn**, vilken rimligen står för *st[y]ksun*.[2] Jansson framhåller vidare [...] att ristaren uppenbarligen inte varit "särskilt framstående", vilket Lagman (1990 s. 60) instämmer i. Med tanke på detta [...] måste runföljden **rietR** betraktas med stor skepsis. Det är knappast sannolikt att yrrunan verkligen betecknar /a/, utan det förefaller troligare att det rör sig om ett ristningsfel.

Lagman skyller med andra ord på antagna felristningar i **rietR** och **s-ukn** för att bortse från återgivningen av inljudsvokalen i **rietR**, och Larsson utpekar samma

antagna ristningsfel i **s-ukn** som skäl för att bortse från slutrunan i **rietR**. Men det är ett obevisat förmodande att vi måste räkna med grova felristningar i dessa två belägg. Jansson (1975:XV) gör dock ett försök att förklara dessa fatala misstag; i fallet **rietR** skriver han: "Den sistnämnda, egendomliga runföljden är emellertid uppenbarligen felristad. Vad som åsyftas är snarast verbet *retta*, 'resa'.[...] **R**-runan är alltså i detta exempel endast felristning för **a**." I notform (a.st. not 1) lägger han till:

> Hur felristningen skall förklaras är givetvis ovisst. Det är likväl i detta fall frestande att gissa, att felet kan ha uppstått på följande sätt: I inskriften följs **rietR** omedelbart av prepositionen **eftR**, dvs. av en runföljd som slutar på samma sätt (**rietR eftR**). Tänkbart är, att den som ristade runorna av tanklöshet har hoppat från **t**-runan i **rietR** till **t**-runan i **eftR** och därför i misshugg ristat en **R**-runa i stället för en **a**-runa. [---] Att man kan våga en sådan gissning beror på att en delvis likartad felristning, åtminstone enligt min uppfattning, torde kunna iakttagas strax efteråt i inskriften, nämligen **stukn:sin** i stället för **stuksun:sin** (... sin styvson). Där torde ristaren ha hoppat från **k** i **stuk** till **n** i det följande **sun** [...]. Om min gissning träffar det rätta, tyder felen på att stenen har ristats efter en förlaga (på trä), och att huggaren icke har varit runkunnig.

Om Jansson har rätt: Hur skulle de stackars läsarna av Nä 12 kunna inse detta? Ordet *styksun* 'styvson' vore knappast det första man skulle ana bakom runföljden **stukn**. Det finns visserligen ett en gång belagt *stiupsun* med samma betydelse, men vanligare är annars formen *stiup* med fyra belägg (se a.a. s. 44 och THS 10:58).

Men redan Herman Hofberg kan ha varit den rätta lösningen på spåren, trots att Jansson (1975:VX) bestämt avvisar hans uppfattning som "säkerligen oriktig". Hofberg (1868:86) utgår från att den avslutande **R**-runan i **rietR** har betecknat "en vokal, nemligen det dunkla slutljudet ö (kanske e?)". Hur han har tänkt sig saken exakt är svårt att avgöra, men för en modern runforskare framstår två förklaringar som möjliga.

För det första kan denna skrivning förknippas med de fenomen som förekommer ganska ofta i skarven mellan två ord (s.k. sandhi). I vissa fall rör det sig om att ett efterföljande ljud över ordgräns påverkas av det föregående, t.ex. när nasaliteten smittar av sig på ett oralt ljud som kommer efter; ett exempel är U 1149 **suain ouk** *Svæinn ãuk* (se vidare Williams 1990:72 ff.). Men även påverkan bakåt förekommer; Marit Åhlén (1997:103 f.) förklarar runföljden U 566 **ubi risti** för *ØpiR risti* på detta sätt. I fallet **rietR : eftR** tänker jag mig att den inledande vokalen i *æftiR* har verkat bakåt på den slutljudande vokalen i *retta* så att den senare kommit att uttalas som *æ*. **R**-runan kunde nämligen användas också för vokal (Larsson 2002:138–156).

Frågan om ordgränsfenomen i runinskrifterna behöver studeras övergripande, för vilket detta inte är platsen, men det konstateras lätt att företeelsen inte är alldeles vanlig. Till stor del beror detta på att vissa ljudförändringar döljs av själva runortografin. Till exempel kan en slutljudande *a*-vokal som höjts till *æ* fortfarande betecknas med **a**-runa. Bara när vi i denna ställning återfinner **e**, **i** eller eventuellt **R**

kommer vi förändringen på spåren. Att så sällan sker är naturligtvis ett möjligt argument mot denna förklaring. (Ett annat skäl till varför det kan vara svårt att spåra upp finala övergångar från *a* till *æ* är att pronominet *þenna* med varianter står för en försvarlig del av möjliga belägg. Det är mycket svårt, kanske omöjligt att avgöra om man har att göra med en final höjning eller bara en variantform i fall som **þini**.)

Ytterligare ett möjligt fall av att **R**-runan kan ha använts på detta sätt är dock belagt på en runsten i Mörbylånga kyrka på Öland som tre bröder har rest efter sin fader (Jansson 1982). Resarfrasen är skadad: **þaiR : letu : ...-sa : stainRi...(t)(R)**[3] **faþ-r sin** men bör, beroende på om **R**-runan skall föras till objektet eller prepositionen, tolkas antingen som 'de läto resa stenar efter sin fader' eller 'de läto resa sten efter sin fader'. Inskriften behandlas i Larsson (2002:146 f. m. litt.) som dock inte tar definitiv ställning i frågan. Jag har tidigare lutat åt det senare alternativet (se a.a. s. 147), men med Nä 12 **rietR** i åtanke skulle det snarast vara att föredra att läsa en runföljd **stainR** och tolka detta plurala objekt som *stæinæ* (i stället för förväntat *stæina*), där slutvokalen påverkats av det efterföljande uddljudet i prepositionen *æftiR*.

Den andra, och enligt min mening sannolikare förklaringen till att den finala vokalen i *retta* kan ha höjts är vokalbalans. Att vokalbalans efter lång stavelse kunde markeras redan i vikingatida runinskrifter har antagits, se senast Williams (1990:109 f.) för *u* : *o* samt Lagman (1990:76 f.) och Larsson (2002:144 f.) för *i* : *e*. Såvitt jag vet har ingen diskuterat vokalbalans *a* : *æ* i runinskrifter.[4] Även här kompliceras dock saken av att **a**-runan kunde användas för vokalen *æ* och därmed osynliggöra detta fenomen. Suggestiva belägg går förvisso att leta upp, t.ex. Sö 118 **raisi** *ræisa*, Sö 137 **buanti** *boanda*, Sö 338 **sini** *sina*, DR 143 **stini** *stena* och DR 216 **fronti** *frænda*.[5] I inget fall inleds följande ord med vokalen *æ* (eller *e* eller *i*), och det kan därför inte vara frågan om sandhi. I dessa belägg kan det naturligtvis röra sig om en uteglömd **a**-bistav, men frågan förtjänar i alla fall mer uppmärksamhet.

Slutet av runföljden **rietR** kan alltså tolkas på olika sätt men i bägge fall som representerande *æ*. Jag är fullt medveten om att inget av de förklaringsalternativ jag erbjuder är problemfritt eller evident. Det återstår ändå att välja något av dem eller att komma på något bättre, annars måste vi räkna med en svår, oförklarlig och unik felristning. Valet i detta fall har hittills nästan enhälligt fallit till förmån för det senare alternativet. I hög grad har detta berott på att man har varit övertygad om att det föreligger en ännu grövre felristning i samma inskrift, nämligen **s-ukn** för *styksun*. Det återstår då att pröva om detta senare antagande är det enda tänkbara.

För det första måste man påpeka att innebörden av runföljden **s-ukn** inte är alldeles uppenbar, och Sven B. F. Jansson (1952:44) skriver: "Vilket ord som ristaren har åsyftat med den mycket egendomliga runföljden **s-ukn** är dunkelt. Den översättning 'styvson', som man ibland finner, måste betecknas som en ren gissning."

Icke desto mindre ansluter sig Jansson senare till denna, även om han (1975:43) menar att den "erbjuder tolkningssvårigheter". Han fortsätter (s. 43 f.):

> Uppenbarligen skall ordet ange den dödes släktskapsförhållande till *Inga*. Den skadade runan 20 kan ha varit **i**, **l**, eller **t**. Under förutsättning att runföljden har varit **stukn**, erbjuder sig följande tolkningsmöjlighet. I sammansättningar som *stiupsun*, 'styvson', osv. förekommer i dialekterna en övergång av *p* till *k* (dalmål, gotländska); samma övergång är också väl styrkt på västnordiskt område (*stjúk-*, *stýk-*). Ett runsv. **stuk-** skulle alltså kunna återge ett *styk-* (*stiup-*). Hur den sista runan i runföljden **stukn** skall förklaras, är mera ovisst.[...] Av allt att döma har ristaren här gjort sig skyldig till en felristning. Det förefaller rimligt att räkna med att han har avsett att rista **stuksun : sin** *styksun sinn* men i denna runföljd råkat utelämna två runor. Som ovan har framhållits, är ristningen osymmetrisk; man får intrycket, att ristaren ej har kunnat beräkna inskriftens längd (se [fig. 1]). Det kan då förtjäna att anmärkas, att om runinskriftens längd ökas med exakt två runor, skulle den ha slutat lika högt på stenen som den börjar, vilket skulle ha gett den enkla ristningen den balans, som den nu saknar.

Frågan är dock om symmetriargumentet är tillräckligt tungt. De av oss som inte är fullt så estetiskt begåvade vill nog inte gärna erkänna att oförmågan till balanserad komposition måste tyda på inkompetens i alla avseenden... För övrigt är det oklart hur Jansson tänker sig processen. Han antar att "stenen har ristats efter en förlaga (på trä), och att huggaren icke har varit runkunnig" (se ovan). Men i så fall är det rimligen inte den runmästare som skrivit förlagan som också har skissat upp ornamentiken på stenen, och någon balans vore heller inte att förvänta sig. Om runmästaren också hade svarat för slingans planering hade väl runorna också skissats upp med kol eller en ytlig huggning (jfr U 884), och i så fall borde t.o.m. den värsta klåpare ha kunnat följa mönstret. Inget av dessa scenarion förklarar således att runslingan är obalanserad, om det nu inte är så enkelt som att en balans inte krävs. Jag nöjer mig med med att hänvisa till alla ristningar där ett antal runtecken måst placeras utanför inskriftsbandet. Om denna företeelse skriver Jan Meijer (1992:43) "I think that a serious objection to the 'skill theory' is that we do not know whether it was regarded as important that the whole text should be put in the text-band."

Det är inte helt lätt att hitta jämförelseobjekt till ornamentiken på Nä 12, men för att ta grannlandskapet Sörmland som exempel återfinns "obalanserade" runslingor på högstatusmonument som Sö 62, Sö 170 och Sö 367 (se planscher i SRI 3:2). Ornamentala argument för runtexttolkning är enligt min mening alltför riskabla och ännu inte utarbetade nog för att kunna tillmätas en avgörande roll.

Om nu ristaren begick ett misstag, varför lät han/hon bli att rätta sitt misstag genom att exempelvis tillfoga de uteglömda runorna utanför slingan? På detta sätt riskeras ju förståelsen av innehållet. Ändå lyckades det redan en sådan erratisk runolog som George Stephens (1867–68:759) att övertygande genomskåda runföljden **s-ukn** som **stukn** och att översätta den med "STEP-SON"! Han

kommenterar också de många varianterna av detta ord i fornspråket, både vad avser konsonantismen *p* : *k* och befintligheten av såväl förledsformer som simplex och avledningar. Till och med den avslutande **n**-runan har han (s. 760) hittat en förklaring på – "it is another example of the frequent carving of ᚾ for ᛏ and the opposite, and must be redd [sic] STUKA" – även om han själv föredrar en annan, omöjlig förklaring.

Stephens laborerar således med ett runsvenskt substantiv som i nominativ skulle lyda *styki* 'styvson'. Som stöd för denna tanke anför han former som *stýk-* i nordiskt fornspråk och motsvarigheter i senare dialekter. Som Jansson påpekade är dock konsonantismen *-k-* bara belagd i sammansättningar, och tilläggas kan att formen inte är belagd under tidig medeltid. Icke desto mindre har den funnits i gammal tid och ingen har motsatt sig att den skulle vara belagd i inskriften på Nä 12. Något annat ord som kunde dölja sig bakom den aktuella runföljden är också svårt att föreslå. Då återstår bara att välja mellan Stephens' hugskott om en f.ö. obelagd avledd form *styka* (ackusativ) eller Janssons ansättande av en felristning för *styksun*. Av kommunikativa skäl föredrar jag helt klart det förra alternativet, eftersom man lättare identifierar det med **stukn**. En avledning *stjúpi* till fornisländskt *stjúpr* finns belagd (se Lind 1920–21:362) och denna form har etablerat sig i nyisländskan, om än där med betydelsen 'styvfar' (Blöndal 1920–24:804). Inget hindrar att en liknande form analogiskt bildats utifrån *styk-* i runsvenskan.

Ackusativformen *styka* skulle då vara skriven med en vändruna ᚾ **n** för ᛏ **a**. Detta är ingen okänd företeelse; som ett något extremt exempel kan nämnas U 90 **rnisn : stnia** istället för **raisa : stain**. Ett närkingskt belägg i övrigt återfinns enligt Sven B. F. Jansson (1975) i inskriften på det jordfasta runblocket Nä 15 vid Åsby i Stora Mellösa socken, alltså mindre än en halvmil från Nä 12. Han tolkar (s. 56) den inledande runföljden **anuatr** som *Anundr* i anslutning till tidigare tolkningar av såväl Hofberg som Sophus Bugge. Den förre hade alternativt tänkt sig tolkningen *An(h)watr*, men denna avvisas i Jansson (a.st.) eftersom

> ett mansnamn *A(r)n(h)vatr* är minst sagt utomordentligt sällsynt. [---] Att under sådana omständigheter räkna med [...] det enastående **anuatr** (ej **aruatr**!) [...] måste betecknas som djärvt. Det är säkrare att här räkna med att den oövade ristaren har gjort sig skyldig till den mycket vanliga förväxlingen av **a** och **n**.

Det skall dock påpekas att Evert Salberger (1958) starkt pläderade för tolkningsalternativet *A(r)n(h)vatr*, men det har alltså inte påverkat Jansson, som avfärdar Salbergers förslag utan att bemöta hans argument genom att lättvindigt hänvisa till mansnamnet *Arnhvatr*:s sällsynthet (se ovan). Detta namn är visserligen bara säkert styrkt genom U 740 **aruatr**, men det har alltså bevisligen ändå existerat och är, som Salberger (1958:139) påpekar, bildat av kända namnelement; ett halvdussin andra namn på *-hvatr* är f.ö. kända med bara något enstaka belägg i runinskrifter från Sverige (a.st.).[6] Det är det visserligen ovanligt att förleden *Arn-* skrivs **an**;

Salberger (s. 136) redovisar bara två belägg, U 219 **an(d)ur** *Andorr* (*Arnþorr*) och U 703 **anulf** *Arnulf* (ack.), till vilket jag själv (Williams 1990:47 f.) har lagt U 889 **anþurs** *Arnþors* (gen.). Men skrivningen Sö 359 **arulfr** visar å andra sidan att förleden i namnet *ArnulfR* kunde skrivas både **an**- och **ar**-. Då borde det samma kunna gälla för *Arnhvatr*. Det är också att märka att Jansson i sin tolkning (1975:52) inleder med "*Anundr* (eller *Arnhvatr*?)" även om bara det förra alternativet återkommer i hans översättning sammastädes. Bägge alternativen återfinns dock i förteckningen över egennamn (s. 117), även om det senare är markerat med frågetecken. Enligt min mening är det uppenbart att Salberger hade rätt, och därmed utgör inte just Nä 15 **anuatr** ett belägg på att **n**-runan används för **a**. Men som Salberger (1958:130) själv skriver: "I närkiska runinskrifter [...] uppträder förväxlingen veterligen inte, men detta får väl anses vara en tillfällighet." Alltså försvagas inte antagandet om att Nä 12 **s-ukn** står för **stuka**.

Det visar sig alltså vid ett närmare studium att varken **rietR** eller **s-ukn** är så klara felristningar som Jansson och senare runologer har antagit dem vara. Kvar på listan över antagna onöjaktigheter står därför bara tolkningen *Øysl*(?) av runföljden **asl**. Den härstammar från Jansson (1952:44) som skriver: "Vad namnet angår skulle man möjligen våga gissa på ett *Øysl* (< *Auðgisl*), ett namn som en ovan runristare kunde tänkas skriva så." Detta problem har jag dock behandlat utförligt i ett annat sammanhang (Williams 1994) där jag har försökt visa att runföljden istället skall läsas som den står och identifieras med mansnamnet *As(e)l* (nusv. **Åsel*), belagt i både fornsvenskan och forndanskan. Därmed återstår inga skäl för att avvisa de intressanta belägg som återfinns i runristningen på Nä 12, i alla fall inte med skälet att texten är korrupt. Jag menar istället att inskriften kan tolkas på sedvanligt sätt, även om skrivningen **rietR** naturligtvis är uppseendeväckande och läsaren måste vara bekant med vändrunor för att kunna avkoda **s-ukn**. Det förra fallet utgör dock inget som helst hot mot förståelsen. I det senare kunde i värsta fall en dåtida läsare med lägre runkompetens missförstå i vilken relation Inga och Åsel stod till varandra, men det kan inte anses döma ut hela inskriften. Den förmedlar klart och tydligt det av alla förväntade budskapet: X lät resa efter Y, sin släkting.

Den tidigare tolkningen av Nä 12 har visats vara i hög grad påverkad av Janssons negativa inställning, avspeglad i upprepade beskrivningar av ristaren och inskriften i negativa ordalag. Hans attityd beror delvis på uppfattningen att runslingan är "osymmetrisk" (se ovan), vilket i sin tur bygger på antagandet om att två runor utelämnats. Detta har visat sig vara ett löst grundat förmodande och inskriftens ortografi är inte heller särskilt avvikande, däremot en smula okonventionell. Därmed förtjänar dess upphovsman inte heller Janssons tadel. Personligen anser jag att Nä 12 med sin sparsmakade runslinga, sin inte obetydliga höjd samt sina stora och kraftigt huggna runor gör ett effektfullt intryck. Efter min undersökning skall inskriften läsas, ljudmässigt transkriberas och översättas på följande sätt:

: ika : let : rietR : eftR : asl : s-ukn : sin :

Inga let ŕettæ æft(i)R Asl, styka sinn.

"Inga lät uppresa (stenen) efter Asel, sin styvson."

Jag har valt att förhållandevis ingående behandla ortografin på runstenen vid Stora Mellösa kyrka för att visa att man aldrig slentrianmässigt får anta grova felristningar och att alla typer av avvikande skrivningar måste diskuteras utförligt och bedömas noggrant innan ett slutgiltigt omdöme om ristarens kompetens kan avges. I detta fall visar det sig att även ett så förhållandevis blygsamt monument som Nä 12 bidrar med viktiga upplysningar om ett mycket sällsynt personnamn, en i fornspråket närmast unik avledningsform och slutligen ett par intressanta runorto-fonologiska företeelser: inte så illa av en "icke [...] särskilt framstående runmästare".

Litteratur

Blöndal, Sigfús, 1920–24: *Íslensk-dönsk orðabók. Islandsk-dansk Ordbog.* Reykjavík.

DR = Runristning med nummer i Danmarks runeindskrifter.

Danmarks runeindskrifter. Ved Lis Jacobsen & Erik Moltke under medvirkning af Anders Bæksted & Karl Martin Nielsen. Text. 1941. København.

Hofberg, Herman, 1868: *Nerikes gamla minnen sådana de ännu qvarlefva ...* Örebro.

Jansson, Sven B. F., 1952: Runinskrifterna i Närke. I: *Från bergslag och bondebygd.* (Örebro läns hembygdsförbund årsbok 7. Meddelanden 18.) S. 5–66.

— 1975: *Närkes runinskrifter. Granskade och tolkade.* Stockholm. (SRI 14:1.)

— 1982: Runstensfyndet på Mörbylånga kyrkogård. I: *Kalmus.* Särtryck ur Kalmar län. S. 1–7.

Lagman, Svante, 1990: De stungna runorna. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. Uppsala (*Runrön 4*).

Larsson, Patrik, 2002: Yrrunan. Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter. Uppsala (*Runrön 17*).

Lind, E. H., 1920–21: *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden. Samlade ock utgivna med förklaringar.* Uppsala.

Meijer, Jan, 1992: Planning in runic inscriptions. I: Blandade runstudier 1. Uppsala (*Runrön 6*). S. 37–66.

Noreen, Adolf, 1904: *Altschwedische grammatik mit einschluss des altgutnischen.* Halle (Sammlung kurzer germanischen dialekte 8. Altnordische grammatik 2).

Nä = Runristning med nummer i Jansson 1975.

Salberger, Evert, 1958: Anuatr. Ett mansnamn på Åsbystenen i Närke. I: *Arkiv för nordisk filologi* 73, s. 129–39.

Stephens, George, 1867–68: *The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England, Now First Collected and Deciphered 2.* London–Köbenhavn.
SRI = *Sveriges runinskrifter.* Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1–. 1900 ff. Stockholm.
Sö = Runristning med nummer i SRI 3.
THS10 = Runristningarna i Täby. En vägledning. Sammanställd och kommenterad av S. E. Vingedal. Ny, utvidgad och rev. uppl. Täby 1971 (*Täby hembygdsförenings skriftserie 10*).
U = Runristning med nummer i SRI 6–9.
Williams, Henrik, 1990: Åsrunan. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. Uppsala (*Runrön 3*).
— 1994: Runsvenska namnproblem 2. Det runsvenska mansnamnet *Øysl* (?) och det fornsvenska *Asle*. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 12, s. 5–31.
Åhlén, Marit, 1997: Runristaren Öpir. En monografi. Uppsala (*Runrön* 12).

Noter

[1] Av typografiska skäl återges här inte längdstrecket över *y*.
[2] Se not 1.
[3] Av typografiska skäl återges punkt under osäkert lästa runor här och fortsättningsvis med parenteser.
[4] Enligt framställningen i Noreen 1904 § 141 ff. är denna senare och mer ovanlig än de andra.
[5] Även U 590 **fuilhR** *Fullugi* (?) och **arfR** *arfi* bör uppmärksammas eftersom dessa belägg står i ackusativställning och därmed borde normaliseras *Fulluga* (?) resp. *arfa*. Kanske uttalades de *Fullugæ* (?) resp. *arfæ* och ger ytterligare belägg på **R**-runans användning för *æ*?
[6] Salbergers lista kan möjligen kompletteras med U 201 **sunatr** *Sunnhvatr* (?).

Språk och lag

En vänskrift till Per-Axel Wiktorsson på 70-års dagen 16 mars 2007

Redaktör Johnny Hagberg

Skara 2007